

1. HAFTA

AIT182 ve AIT282

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ II

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)

Lozan Antlaşması, Türk Kurtuluş Savaşı'nı sona erdiren ve bağımsız Türk Devleti'nin kurulduğu antlaşmadır. Bu antlaşma ile Misak-ı Milli büyük ölçüde gerçekleşmiştir.

Şekil 1. Kasım 1922'de Lozan Konferansı açıldı.

Mudanya Mütarekesi görüşmeleri sırasında sulh müzakeresi için Londra'da bir konferansın toplanması kararlaştırıldı. Ancak konferansın nerede toplanacağı hususu anlaşmazlığa sebep oldu. Ankara hükümeti bu konferansın İzmir de toplanması için ısrarcı idi. Ancak İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon konferansın İzmir'de toplanması halinde Türkler'in, kamuoyunda haklı oldukları izleniminin oluşacağı gerekçesi ve Yunanistan'ın da bu durumdan incinebileceği düşüncesi ile bu fikre karşı çıktı. Anlaşmazlık, konferansın İsviçre'nin Lozan kentinde yapılmasına karar verilmesi ile çözüme kavuşturuldu.

Lord Curzon, toplanacak bu konferansa İstanbul Hükümetinin de katılması görüşünde idi. Bu nedenle 27 Ekim 1922' de İstanbul Hükümeti de konferansa davet edildi. Bu durum üzerine TBMM, 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatı kaldırdığını ilan etti. Bu kanunun çıkması üzerine Sultan Vahdettin Türkiye'den ayrıldı. TBMM, Abdülmecit Efendi'nin ise "Halife" olduğunu dünya kamuoyuna ilan etti. Böylece hukuki varlığı sona eren İstanbul Hükümeti Lozan'a gidemedi.

UYARI: İngiltere'nin Lozan Konferansına İstanbul Hükümetini de çağırmasının temel amacı Türkler arasında görüş ikiliği yaratarak bu durumdan faydalanmak istemesidir.

Mustafa Kemal Paşa Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasında büyük başarılarını gördüğü İsmet Paşa'yı Dışişleri Bakanlığı'na atanmasını sağlayarak, Lozan'a gidecek Türk Heyetinin başkanlığına seçti. Lozan'a katılacak Türk heyetindeki diğer kişiler ise Trabzon Milletvekili Hasan Bey ve Sinop Milletvekili Rıza Nur Bey idi.

Konferansa katılacak bu heyetten şu konularda ödün verilmemesi istendi:

- Türk toprakları üzerinde bir Ermeni Devleti kurulması isteğinin kesin reddi,
- Süleymaniye Kerkük ve Musul'un Türkiye'ye iadesi,
- Suriye sınırının olabildiğince güneye çekilmesi,
- Türkiye'ye yakın olan adaların Türkiye'ye geri verilmesinin sağlanması,
- Boğazlarda yabancı asker bulundurulması isteğine karşı çıkılması,
- Kapitülasyonların kesinlikle kaldırılması,
- Azınlıklar meselesinde mübadelenin kabul edilebileceğinin açıklanması,
- Osmanlı borçlarının Osmanlı'dan ayrılan ülkelerle paylaşılmasının sağlanması,
- Duyun-u Umumiye İdaresi'nin kesinlikle kaldırılmasının sağlanması,
- Türkiye'deki yabancı kuruluşların, Türk kanunlarına tabi olmasının sağlanması.

Lozan Konferansı, 20 Kasım 1922'de çalışmalarına başladı. Konferansa, Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya; gözlemci devletler olarak ise Japonya ve İngiltere katıldı. Rusya, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Romanya, Portekiz ve Yugoslavya temsilcileri ise kendilerini ilgilendiren konularda konferansa katıldılar.

Türk Heyeti Başkanı İsmet Paşa, galip bir ülkenin temsilcisi olarak konferansın açılışında yaptığı konuşmayı "Efendiler, çok ızdırap çektik, çok kan akıttık. Bütün medeni milletler gibi hürriyet ve istikbal istiyoruz." sözleri ile tamamladı. Konferansta Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile ortaya çıkan asırlık meseleler görüşüldü. Konferansın 20 Kasım 1922'den 4 Şubat 1923'e kadar devam eden birinci bölümünde, Türk heyetine devamlı olarak Mondros Mütarekesi gözlüğü ile bakmaya çalışan İngilizlerin çeşitli baskılarına rağmen görüşmelerden bir sonuç alınamadı. Özellikle Doğu ve Batı Trakya, Boğazlar, Adalar, Musul, Kerkük, Osmanlı borçları ve kapitülasyonlar konularında bir türlü anlaşma sağlanamadı. Bu sebeple konferans hiçbir sonuç alınamadan dağıldı.

Lozan görüşmeleri kesinti dönemi dahil toplam 8 ay gibi bir süre devam etmiş ve hararetli tartışmalara neden olmuştur. Bu durumun başlıca nedenlerinden biri, Türk heyetinin çoğu maddelerde taviz vermekten kaçınmasıdır. Çünkü Türk heyeti kayıtsız şartsız bir bağımsızlık için ekonomik ve siyasi prangaların artık atılması gerektiğini bilmekteydi. Fakat karşı taraf asırlar boyunca çatıştıkları Türklerin tamamen Orta Doğu'ya egemen olmalarını kolay kabul etmeyeceklerdi. Lozan Konferansı'na devletler Sevr mantığı ile geldikleri için antlaşma kolay sağlanamamıştır. Çünkü, Sevr'i kabul eden Osmanlı çoktan hukuki olarak ortadan kalkmış ve Yeni Türk hükümeti ile yeni

bir barış görüşmesi kaçınılmaz olmuştu.

Bir başka sorundan daha bahsetmek isteriz ki, İtilaf Devletleri Türk devletini yendiklerini sanıyorlardı. Aksine Türk devleti yıkılan Osmanlı devlerinin olumlu-olumsuz mirasçısı olamazdı. Fakat bunu anlamaları zor olmuştur. Yeni Türk Devleti, Anadolu'da itilaf Devletleri ve onların desteklediği Yunanistan'a karşı vermiş olduğu Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkmış bir devlet olarak Lozan'a gitmiştir. Yoksa I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış şekilde değil.

Konferansın kesilmesi ile TBMM Hükümeti, Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmek için ordularını alarma geçirip, Boğazlar ve Musul üzerine yürümeye hazırlandı. Ancak İngiltere, müttefiklerinde yardım alamadığından savaşı göze alamadı ve konferans 23 Nisan 1923'te yeniden toplandı. Konferansın ikinci bölümü de çok zor geçti. Birçok konuda anlaşmaya varılamadı. Anlaşılamayan konular sonraya bırakılarak 24 Temmuz 1923'de Lozan Barış Antlaşması imzalandı.

Lozan Barış Antlaşması, 143 madde ve 14 ayrı sözleşmeden oluşmaktadır.

Şekil 2. Lozan Barış Antlaşmasını İmzalayan Delegeler

12. 1. Antlaşma Şartları:

Sınırlar:

— Yunanistan sınırı:

- Mudanya Ateşkes Antlaşması'nda öngörüldüğü gibi Meriç Nehri sınır olmak üzere düzenlendi.
- Yunanistan'dan savaş tazminatı yerine Edirne'nin Karaağaç bölgesi alındı.

— **Adalar:**

- Bozcaada, Gökçeada (İmroz) ve Tavşan Adaları Türkiye'ye,
- Rodos, Oniki Ada, Meis Adası İtalya'ya
- Kıbrıs İngiltere'ye,
- Diğer bütün adalar Yunanistan'a bırakıldı. Fakat, Yunanistan Anadolu kıyılarına yakın olan adalarda silah ve asker bulundurmuyacaktı.

— **Doğu sınırı:**

- 1921 Kars Antlaşması esas alınarak belirlendi.
- Kars ve Ardahan Türkiye'ye; Batum Gürcistan'a bırakıldı.
- İran ile 1639-1746 Kasr-ı Şirin Antlaşması ile belirlenen sınırda bir değişiklik olmadı.

— **Suriye sınırı:**

- Sakarya Savaşı'ndan sonra Fransa ile TBMM arasında imzalanan 1921 Ankara Antlaşması esas alınarak belirlendi.
- Hatay hariç Fransa'nın işgal ettiği Anadolu toprakları Türkiye'ye bırakıldı.
- 1921 Ankara Antlaşması ile Hatay'da yaşayan Türklere tanınan ayrıcalıklar aynen devam etti.

— **Irak sınırı:**

- Türkiye ile İngiltere arasında yaşanan Musul meselesi yüzünden çözümlenemedi.
- Türkiye ile İngiltere'nin Musul sorununu dokuz ay içerisinde kendi aralarında çözmeleri kararlaştırıldı.
- Belirlenen süre içerisinde iki devlet arasında anlaşma olmazsa uyuşmazlık Milletler Cemiyeti konseyi'ne sunulacaktı.

UYARI: Lozan Barış Antlaşması'nda çözümlenemeyen tek sorun Musul Sorunu olmuştur.

Şekil 2. Lozan Antlaşmasına Göre Bugünkü Türkiye sınırları (Hatay Hariç) belirlenmiştir.

Boğazlar: Lozan Barış Antlaşmasına ek olarak Lozan Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni Lozan Anlaşması'na taraf olmamış olan Rusya ve Bulgaristan da imzalamışlardır. Lozan'ın eki olan Boğazlar Sözleşmesi şu maddelerle özetlenebilir:

- Ticaret Gemileri ve uçakları barış zamanında Türk Boğazlarından geçiş serbestisine sahiptirler;
- Savaş gemileri ve uçakları barış zamanında Boğazlardan geçiş serbestisine sahiptir; ancak Karadeniz yönüne geçişte savaş gemileri için sınırlama vardır.
- Savaş zamanı: Türkiye, Muharip değilse tarafsızlık haklarını geçiş engelleyecek şekilde kullanamaz; Türkiye Muharip ise; tarafsız devletlerin ticaret gemileri düşmana yardım götürmüyorsa geçebilirler; savaştığı devletin gemilerine karşı Türkiye, her türlü hakkını kullanabilir.
- Boğazlar çevresinde belirli bölgeler askerden arındırılmıştır.
- Antlaşmanın öngördüğü düzene uyulmasını başkanının Türk olduğu bir komisyon denetleyecektir.

Uyarı: Boğazlar konusunda alınan “Boğazların Türkiye’nin başkanlığında uluslararası bir komisyon tarafından yönetilmesi ve boğazlarda asker bulundurulmaması” kararı, Misak-ı Milli’deki hedefimize aykırı olmuştur.

Kapitülasyonlar: Lozan Barışıyla yabancılara adli, mali ve yönetim alanında tanınan ve kapitülasyon deyimi ile adlandırılan ayrıcalık ve muafiyetler tamamen kaldırıldı. Osmanlı İmparatorluğunda oturan yabancılar kendilerine tanınan bu ayrıcalıklardan yararlanarak ülkenin asıl sahiplerinden daha güçlü hale gelmişlerdi.

Yerli üretim haksız rekabet karşısında gerilemiş ve sönmeye yüz tutmuştu. Ülkede sanayi kurulamamış, Türkiye hammadde üretip satan, buna karşılık işlenmiş mal satın alan bir ülke durumuna düşmüştü. Avrupa devletleri Lozan'da kapitülasyonların kaldırılmasına şiddetle karşı çıkmışlar, gerekçe olarak da "kapitülasyonların kaldırılışı Türkiye'nin yıkılışı olur şeklinde gülünç iddialarda bulunmuşlardı. Kapitülasyonların kaldırılması yeni Türk devletine güçlü bir ekonomik temel ve milli bir ekonomik yapı kurma imkanı sağladı. Türkiye'de kapitülasyonların kaldırılması, benzeri, kayıt ve kısıtlamaların baskısı altında bulunan Doğu ülkeleri üzerinde de etkili oldu. Lozan'dan hemen sonra Türkiye'deki kapitülasyonların kaldırılmasını incelemek üzere bir Çin temsilcisi Ankara'ya geldi. Bir süre sonra İran'daki kapitülasyonlar da kaldırıldı.

UYARI: Kapitülasyonların tamamen kaldırılması, Lozan'daki en büyük başarıdır. Kısa bir süre sonra kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik bağımsızlığı adına atılan önemli bir adımdır.

Dış borçlar: 1854'ten Birinci Dünya Savaşı sonuna değin alınan borçlar çok yüklü bir meblağ tutmakta idi. Bu borçların ödenmesi Lozan Konferansının en çetrefilli konularından biri olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak Lozan Konferansında şu kararlar alınmıştır:

- Osmanlı borçları, kendisinden ayrılmış olan devletlerin gelirleri oranında pay edilecektir.
- Borçların ödenmesi ile ilgili tüm yabancı gözetim (yani Duyun-u Umumiye=Genel Borçlar İdaresi) kaldırılacaktır.
- Türkiye, hissesine düşen Osmanlı borçlarını belli taksitlerle ödemeyi kabul edecektir.

Patrikhane: Türk Temsilci Heyeti, azınlık sorunları konusunu görüştüğü 16 Aralık 1922 günkü oturumunda, Türkiye'de azınlık haklarına son verildiğini, bununla birlikte İstanbul Rum Patriği'nin Türkiye'nin dışına çıkarılmasını düşündüğünü resmen açıklamıştır.

Türk heyeti Türk ve Rum unsurların aynı devletin çatısı altında iyi ilişkiler içerisinde, kaynaşmış olarak yaşadıklarını ancak Patrikhanenin bu iki unsurun barış içerisinde yaşamasına engel eylemlerin odak noktası olarak çalıştığını, dolayısıyla mutlaka ülke sınırları dışına çıkarılması gerektiğini düşünüyordu. Özellikle işgal yıllarında Türkler aleyhine her türlü organizasyona Patrikhane öncülük etmişti. Mustafa Kemal Paşa da 20 Ocak 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesine verdiği demeçte konuya son derece kararlı bir şekilde yaklaşmakta, Patrikhane'yi *bir fesat ve hıyanet ocağı, Hristiyan hemşehrilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluğa ve felakete sebep olan yer* olarak nitelendirmekte ve *Rum Patrikhanesi'ni artık topraklarımız üzerinde bırakamayız* diyerek hakiki yerinin Yunanistan olduğunu söylemekteydi.

Türkiye'nin yaptığı patrikhanenin ülkeden çıkarılması önerilerine İngiliz, Yunan,

Amerikan ve Fransız heyetleri hemen karşı gelmişler, patrikhanenin İstanbul'da kalmasını istemişlerdir. Tüm tartışmalardan sonra Komisyon Başkanı Lord Curzon Türk Temsilci Heyetine ve Komisyona, Patriklik ile ilgili yeni bir öneri yapmıştır. Patrikliğin siyasal niteliği ile yönetim alanlarındaki yetkilerinden yoksun bırakılmasını, sadece din kurumu haline getirilmesini, buna karşılık İstanbul'da kalmasını teklif etmiştir.

Söz alan Venizelos patrikliğin siyasal çabalarda bulunmasını önleyecek tedbirlerin alınması şartıyla İstanbul'da bırakılmasını şeklindeki İngiliz teklifini desteklemiş ve bu yönde bir konuşma yapmıştır. Türk baş delegesi ise yaptığı konuşmada söz konusu şartlar altında Müttefik ve Yunan delegelerin sözlerini senet sayarak Patrikliğin İstanbul'dan çıkarılması teklifinden vazgeçtiğini bildirmiştir. Böylelikle; İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesinin varlığının devamı kabul edildi.

Yabancı Okullar: Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim unsurlar eğitim-öğretim özgürlüğüne sahipti. Diledikleri gibi okullarını açıyor ve burada kendi eğitim sistemleri ışığında etkinlik gösteriyorlardı. Ancak süreç içinde bu okullar patrikhanenin yaptığından farksız bir tutum izlemeye, işgal yıllarında İtilaf Devletleriyle ve özellikle Yunanistan'la işbirliği yapmaya başladılar. Faaliyetleri millî birlik ve bütünlüğü bozacak nitelikteydi. Bu nedenle azınlık okulları için bir takım önlemler alınması gerekiyordu. Lozan'da Türk heyeti bu meseleyi bir iç sorun olarak değerlendiriyor ve başka devletlerin bu konuda herhangi bir söz hakkına sahip olmadığını düşünüyordu.

Lozan Antlaşması'nda azınlık okulları konusunda alınan karar ise şu şekildedir:

Madde 40: Müslüman olmayan azınlıklara mensup olan Türk vatandaşları, diğer Türk uyruklulara uygulanan benzeri davranış ve güvenceden yararlanacaklar ve harcamaları kendileri üstlenmek üzere her çeşit dinsel, sosyal ve de her türlü okul ve diğer eğitim öğretim kurumlarını tesis(...)hakkına sahip olacaklardır.

Bu madde ile azınlıklar kendi okullarını açma hakkına sahip oldular. İlerleyen yıllarda Türk hükümetinin belirlediği esasları kabul eden okullar eğitimlerine devam ettiler. Türkiye'nin uyguladığı kuralları benimsemeyenler ise kapatıldılar.

Sonuç olarak; yabancı azınlık okullarının Türk yasalarına bağlı kalarak devamında anlaşıldı. Türkiye yabancı okulların kendi iç meselesini olduğunu diğer devletlere kabul ettirmiştir.

Azınlıklar ve Nüfus Mübadelesi: Lozan Antlaşması'nda azınlıklar konusunda 37-45 arasında yer alan maddeler kabul edilmiştir. Bu maddelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

Madde 38: Türkiye Hükümeti doğum, milliyet, dil soy veya din ayrımı yapmaksızın Türkiye halkının tümünün yaşam ve özgürlüklerini tam olarak korumayı yükümlenir.

Madde 39: Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyruklular, Müslümanlarla özdeş medeni ve siyasi haklardan yararlanacaklardır...

Madde 40: Müslüman olmayan azınlıklara mensup olan Türk vatandaşları, diğer Türk uyruklulara uygulanan benzeri davranış ve güvenceden yararlanacaklar ve harcamaları kendileri üstlenmek üzere her çeşit dinsel, sosyal ve de her türlü okul ve diğer eğitim öğretim kurumlarını tesis(...)hakkına sahip olacaklardır.

Bu maddelerle bütün azınlıkların Türk vatandaşı olduğu ve Türk vatandaşı olanların kanun önünde eşitliği kabul edildi. Türkiye’de bulunan gayrimüslimlere yani Rum, Ermeni ve Yahudilere azınlık statüsü verildi. Özellikle madde 45, bu hakların aynısını Yunanistan’daki Türklere tanımaktadır. Zaten Venizelos Misak-ı Milli’nin beşinci maddesine atıfta bulunarak Türkiye’de azınlıklara verilen garantilerin tam eşini, Yunanistan’daki Müslümanlara vermeye hazır olduğunu da belirtmişti.

Böylelikle, Türkiye’de yaşayan herkes Türk uyruklu sayılmıştır. Ayrıca konferansta Türkiye’de yaşayan Rumlar ile Yunanistan’da yaşayan Türklerin karşılıklı olarak yer değiştirmeleri kararı alındı. Yalnız İstanbul’daki Rumlar ile Batı Trakya’daki Türkler bu değişimin dışında tutuldu (*Mübadele Kararı*).

Lozan Antlaşmasının Önemi ve Sonuçları:

- Yeni Türk devletinin varlığı, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü tüm dünya devletleri tarafından kabul edilmiştir.
- Türk Kurtuluş Savaşı’nı kesin olarak bu antlaşma sona erdirmiştir.
- Sevr’in yerine Lozan yürürlüğe girmiştir.
- Esaret altında bulunan milletlere örnek olmuştur.
- Günümüzde de geçerliliğini muhafaza etmektedir.
- Türkiye’nin günümüz sınırları (Hatay hariç) çizilmiştir.
- Misak-ı Milli büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Misak-ı Milliye göre çözümlenemeyen meseleler ileride dış politikada halledilmeye çalışılacaktır.
- Sevr Antlaşması’nda yer alan, Türkiye’nin egemenliğini ve bağımsızlığını sınırlayan hükümler kaldırıldı.
- İngiltere’nin Ortadoğu planı bir ölçüde bozuldu.
- TBMM Lozan Barışından sonra yenilik ve inkılap hareketlerine başlayabildi.